

УДК 338. 43:63332

I. I. Kravchuk,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування ім. М.П. Поліщука, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

I. A. Kravchuk,

к. е. н., старший викладач кафедри маркетингу, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

I. I. Kravchuk

Doctor of Science in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Management of Organizations and Administration them. M.P. Polishchuk, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

I. A. Kravchuk

Candidate of Science in Economic, Senior Lecturer at the Department of Marketing, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF VALUE ADDED IN THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

У статті окреслено проблеми формування доданої вартості в аграрному секторі економіки України. Досліджено розвиток концептуального обґрунтування доданої вартості в аграрному секторі та виділено його основні вектори – класичний, ланцюговий, соціально-економічного розвитку. Знайдено особливості дослідження формування, використання, відтворення доданої вартості в аграрному секторі та інституціональних й територіальних аспектів її впливу на розвиток аграрних економічних систем.

Запропоновано та обґрунтовано концептуальні підходи до здійснення наукових розвідок доданої вартості в аграрному секторі: процес ний, ціно орієнтований, продуктовий, з позиції виділення функцій доданої вартості, маркетинговий, просторово-мережний, що дозволить використовувати комплексну, міждисциплінарну методологію дослідження формування, використання та відтворення доданої вартості.

The article outlines the problems of the creation of added value in the agrarian sector of the Ukrainian economy. The development of the conceptual justification of value added in the agrarian sector has been explored and its main vectors - classical, chain, social and economic development - have been identified. The peculiarities of research on the formation, use, reproduction of value added in the agrarian sector and the institutional and territorial aspects of its influence on the development of agrarian economic systems are found.

Conceptual approaches to realization of scientific researches of value added in the agrarian sector are proposed and substantiated: process, price-oriented, product, from the position of allocation of added-value functions, marketing, space-network, which will allow to use complex, interdisciplinary methodology of research on the formation, use and reproduction of added cost.

Ключові слова: *додана вартість в аграрному секторі; концептуальне обґрунтування; вектори наукових розвідок; методологічні підходи; міждисциплінарна методологія досліджень.*

Key words: *added value in agrarian sector; conceptual grounding; vectors of scientific research; methodological approaches; interdisciplinary research methodology.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Досягнення високої частки доданої вартості агропродовольчої продукції є стратегічним орієнтиром формування системи продовольчого забезпечення країни, розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки та агробізнесу, покращення соціально-економічних умов та якості життя сільського соціуму. Основними проблемами формування доданої вартості в аграрному секторі економіки України є відсутність дієвих механізмів створення ланцюгів економічних відносин між учасниками руху агропродовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача, нерозвиненість організаційного забезпечення процесу створення доданої вартості, відсутність знань з формування «ланцюгів відносин» (особливо у сільськогосподарських товаровиробників, голів домогосподарств), низький рівень інституціонального забезпечення агробізнесу, відсутність спеціалістів, здатних організувати на локальному та регіональному рівнях ефективні збутові системи агропродовольчої продукції, невелика кількість досліджень в аграрній економічній науці з означених проблем. Це зумовлює необхідність аналізу та обґрунтування концептуальних підходів до формування доданої вартості в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми формування доданої вартості сільськогосподарських підприємств, агропродовольчої продукції, в аграрному секторі розглядаються у багатоаспектних площинах наукових розвідок вітчизняних і закордонних дослідників – розвитку аграрних ринків, інфраструктури агробізнесу, збутових продовольчих систем. Методологічні чинники організаційного забезпечення формування доданої вартості в агропромисловому комплексі обґрунтовані О. Світовим [18]. Бабич М., Гірна О. Нікішина О., Чухрай Н. розглядають додану вартість в якості потенціалу розвитку агробізнесу та соціально-економічної й екологічної стійкості сільських територій [1; 16; 21]. Дослідження В. Нараяна, Д. Девіса, А. Паскаля присвячені обґрунтуванню параметрів стійкості агропромислових ланцюгів, що створюють додану вартість та формуванню концепції глобальної агропродовольчої економіки [30; 31]. Інтеграційні аспекти формування доданої вартості зокрема, з використанням ланцюгового підходу, є об'єктами наукових розвідок О. Бородіної, А. Гуторова, Д. Крисанова [4; 40; 17].

Теоретико-методологічні засади формування продуктових ланцюгів, побудови щільних мереж агробізнесу, управління ланцюгами поставок досліджуються Г. Хултом, Т. Кетченом, М. Арфелтом, Е. Марсілаком, Д. Мак-Кроміком, [27; 28]. М. Джонс. В. Петті обґрунтовують ринкові чинники формування доданої вартості агропродовольчої продукції, інноваційні моделі логістичних рішень на ринку сільськогосподарської продукції [6]. Результати здійснених науковцями досліджень з проблем формування доданої вартості в аграрному секторі економіки стимулювали подальший розвиток прикладних та практичних аспектів цих проблем. Разом із тим, потребують додаткових наукових розвідок та концептуального обґрунтування проблеми формування механізмів доданої вартості та управління цими механізмами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – обґрунтування концептуальних векторів та накреслення новітніх підходів щодо концептуального забезпечення формування доданої вартості в аграрному секторі економіки. Об'єкт дослідження – процес розвитку концептуального забезпечення формування доданої вартості в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проблем формування, розподілу, відтворення доданої вартості та аспектів її впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, започатковані давньогрецькими філософами, не втрачають актуальності й дотепер. В процесі еволюції досліджень доданої вартості сформувався потужний концептуальний потенціал, багатогранність характеристик якого зумовила методологічну інтеграцію, позиціонування дослідницького об'єкту (доданої вартості) в якості міждисциплінарного. Це сприяло диференціації векторів наукових розвідок доданої вартості зокрема, галузевій, організаційній, управлінській, територіальній, маркетинговій, фінансово-обліковій, адміністративній, ринковій та ін. [2; 9; 29, с. 10-13; 5, с. 40-43; 3, с. 78-81; 6, с. 134-141; 15, с. 28; 21, с. 11-114].

Одним з галузевих дослідницьких векторів доданої вартості є концептуальний базис щодо до її формування, використання та відтворення в аграрному секторі економіки, а основними особливостями досліджень в цьому сенсі вбачаються формування доданої вартості на сільськогосподарському та переробному підприємствах, в процесі руху сільськогосподарської продукції та продовольства від виробника до кінцевого споживача, інституціональне забезпечення сприятливого середовища формування доданої вартості, соціальні та ринкові й територіальні аспекти її відтворення в аграрних економічних системах. Означене зумовлює необхідність здійснення класифікації концепцій доданої вартості в аграрному секторі економіки та виділення основних векторів дослідження.

Результати аналізу теоретико-методологічного забезпечення доданої вартості в аграрному секторі економіки вказують на існування трьох векторів наукових досліджень проблеми. До першого віднесемо класичний

вектор. Відомий вітчизняний економіст-аграрник С. Мочерний, як і інші автори фундаментальних термінологічних словників (В. Бусел, Л. Воронова), розглядає додану вартість (англ. *value added*) як ринкову вартість товарів та послуг за вирахування вартості використаних сировини та матеріалів, які придбані у постачальників та вважає, що підсумовуванням доданої вартості, створеної всіма суб'єктами національної економіки, визначається величина валового внутрішнього продукту [8, с. 143; 4, с. 94]. У цих визначеннях доданої вартості вчений спирається на дослідження відомих концептуалістів-методологів економічної теорії К. Макконела, С. Брю [14, с. 137].

Аналогічні ракурси визначення доданої вартості зустрічаємо у М. Світового, О. Коваленко, які на основі узагальнень підходів до змісту цього терміну виділяють особливості її прояву в аграрному секторі та вважають її джерелом розвитку аграрної економічної системи [18; 11, с. 78-70]. Для класичного вектору наукових досліджень характерним є розгляд доданої вартості в аграрному секторі в якості складової, що продукується всіма суб'єктами аграрної економічної системи. Відтак – її оцінка та виміри здійснюються аналогічно оцінці й вимірам валового продукту (на галузевому рівні) та прибутку (на мікроекономічному рівні). Для цього використовуються різні методики розрахунку показника величини доданої вартості (наприклад, оцінка доданої вартості як об'єкта оподаткування в методології бухгалтерського обліку). Означене засвідчує, що за класичним вектором наукових досліджень доданої вартості здійснюється концептуальне обґрунтування її створення, додавання і відтворення на мікро- мезо- макроекономічному рівнях та в галузевому розрізі.

Другим вектором дослідження проблеми теоретико-методологічного забезпечення доданої вартості в аграрному секторі економіки будемо вважати ланцюговий вектор. Натепер це найбільш диференційований вектор, в контексті розвитку якого формується теоретико-методологічна основа досліджень, виокремлюється їх новітні спрямування, а процеси створення, використання, відтворення доданої вартості розглядаються як джерело економічного розвитку національних економік та соціуму.

Перші спроби обґрунтувати організаційно-економічний механізм «ланцюга» доданої вартості в продовольчому секторі знаходимо в «економічній таблиці» Ф. Кене, де представлена схема руху продуктивних і грошових потоків (в яких «додається» вартість») у вигляді послідовно виконуваних операцій, або «продуктового ланцюжка». На початку ХХ ст. дослідження Ф. Кене отримали продовження – розпочалося становлення інфраструктури аграрного бізнесу, ключовими елементами якої вбачались організація сільськогосподарських ринків, продовольча логістика, продовольчий маркетинг [23, с. 56-70; 28, с. 319; 32, с. 516].

Окремими об'єктами наукових розвідок в цьому сенсі вважаються інституціональні, управлінські, організаційно-економічні чинники формування ланцюга доданої вартості, а також конкретизація спрямування розгляду проблеми у контексті між організаційних, корпоративних, кооперативних, посередницьких зв'язків у процесі руху агропродовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача [21, с. 319; 22, с. 378-380].

Третью вектору дослідження проблеми теоретико-методологічного забезпечення доданої вартості в аграрному секторі економіки доцільно надати назву «вектор соціально-економічного розвитку». Це обумовлено тим, що впродовж останніх років у світі та в Україні зокрема, поширюються наукові розвідки з проблем взаємозв'язку між соціальним та економічним розвитком, а однією з площин досліджень виступає процес формування, використання, відтворення доданої вартості в умовах становлення нових механізмів державного регулювання, інституціонального забезпечення, локальної й регіональної інтеграції та диверсифікації різних соціально-економічних систем, децентралізації, піднесення ролі територіальних громад в соціально-економічному розвитку села, сільських територій та в цілому аграрного сектору [3, с. 79; 26, с. 206; 5, с. 44].

Слід зазначити, що виокремлені вектори теоретико-методологічного забезпечення доданої вартості в аграрному секторі економіки є «своєрідним» базисом диференціації перспективних наукових досліджень та подальшого приросту знань у цій галузі, в контексті яких можливо формувати дослідницьку мережу та формулювати нові підходи до вивчення проблеми.

На засадах виокремлених векторів пропонується при здійсненні дослідницьких розвідок використовувати такі концептуальні підходи: процесний, ціно орієнтований, продуктивний, з позиції виділення функцій доданої вартості, маркетинговий, просторово-мережний. Узагальнюючим підходом пропонується обрати системний підхід. За процесним підходом формування доданої вартості розглядається як процес, набір операцій, кожна з яких створює додану вартість продукції. За цим підходом доцільно досліджувати процеси створення доданої вартості в умовах фермерського господарства, переробного підприємства, пакувального складу, тощо. Оціночними методиками у цьому сенсі можуть стати аналіз ефективності діяльності всіх організацій (процесів) із виділенням «зон» найбільшого накопичення прибутку.

За ціно орієнтованим підходом формування доданої вартості розглядається з позиції співставлення цін на кожній операції її додавання (від виробництва сільськогосподарської продукції – до реалізації продовольчих продуктів кінцевому споживачу). Така позиція підтверджується Ю. Кернасюком, який вважає необхідними здійснювати оцінку доданої вартості агропродовольчої продукції шляхом співставлення експортних та імпорتنих цін на однакові види продукції, а також – цін на сировину, потрібну для їх виробництва [10]. Для порівняння можна взяти найбільш важливу складову вітчизняного аграрного експорту – зернові культури. Якщо проаналізувати різницю між середньорічною ціною експорту та імпорту основних зернових культур – ячменю, пшениці, вівса, жита і кукурудзи, то можна зрозуміти складність простого тлумачення поняття доданої вартості.

Зернові культури у цьому випадку виступають окремо як сировинний компонент вітчизняного аграрного експорту, а також як імпортований насіннєвий матеріал, що має порівняно вищу ціну реалізації. Передусім саме напрям їх використання формує високу додану вартість по суті однакового виду аграрної продукції. Тобто вирощувати насіннєвий матеріал сільськогосподарських культур і продавати його завжди вигідніше, ніж просто

використовувати на товарні цілі. Зокрема, умовна додана вартість 1 т імпортованого насіннєвого зерна кукурудзи порівняно з вітчизняним експортом її на продовольчі і кормові потреби становить близько 3462 дол. США. Найменшою є умовна додана вартість 1 т ячменю – 94,9 дол. США. Досить високу умовну вартість має жито – 2550 дол. США [10].

За продуктивним підходом формування доданої вартості розглядається в контексті додавання її на різних стадіях переробки продукції в умовах вертикальної та горизонтальної інтеграції, у т.ч. й міжгалузевої. На необхідності розвитку такого підходу наголошує С. Стецюк, який у своїх дослідженнях обґрунтовує організаційно-економічні, управлінські, інституціональні аспекти створення, додавання та відтворення вартості (цінності) агропродовольчої продукції [19].

Щодо підходу з позиції виділення функцій доданої вартості – початок розгляду його значення для методологічного та прикладного обґрунтування її формування в аграрному секторі здійснено нами з огляду на те, що в теоретичному контексті функції доданої вартості, аналогічно функціям вартості, впливають на зміни сировини, продукції, товару, процесу, інформації, тобто, вони є об'єктивними чинниками змін і перетворень в економічних процесах, у створенні цінності та досягненні балансу розподілу доданої вартості між учасниками бізнесових ланцюгів.

Виділення тринадцяти функцій доданої вартості (організаційна, орієнтаційна, цілепокладання, прогностична, нормативна, облікова, контролююча, інтеграційна, диференціації, економічна, соціальна, стимулююча (оптимізаційна), відтворювальна) із обґрунтуванням їх сутності та форм прояву дозволяють продовжувати дослідження в контексті виявлення ознак формування потенціалу доданої вартості в аграрному секторі [12, с. 74]. Для цього необхідно здійснювати обґрунтування взаємозв'язку сутності і форм прояву означених функцій доданої вартості в умовах розвитку агробізнесу, сільської економіки, регіональних практик агропродовольчого забезпечення, сільських територій.

З використанням маркетингового підходу до формування доданої вартості розглядаються чинники взаємодії процесів її створення, додавання, відтворення у різних площинах розвитку маркетингового комплексу та на різних рівнях здійснення агромаркетингових практик (мікроекономічному (локальному), регіональному, макроекономічному). В цьому сенсі дослідження доданої вартості здійснюються як в контексті комплексу маркетингу в цілому, так і в розрізі взаємодії його окремих елементів (продуктових, цінових, розподільчих, комунікаційних) із середовищем формування доданої вартості. Початок такого методологічного спрямування знаходимо у дослідженні О. Євтушка, О. Ліпової, В. Бахчиванжі [7]. Обґрунтування комплексного маркетингового підходу у розвитку досліджень доданої вартості в аграрному секторі, у формуванні ланцюжків вартості продовольчої продукції знаходимо у дослідженнях В. Россохи, О. Шарапи, М. Кухага [17, с. 86; 24, с. 28].

Просторово-мережний підхід до формування доданої вартості натепер є найбільш використовуваним у вітчизняних й зарубіжних дослідженнях, оскільки його обирають для обґрунтування просторів (середовищ) створення, використання та відтворення доданої вартості. До таких просторів відносяться територіальні, галузеві, корпоративні, інформаційні, інституціональні тощо. Ці простори є суб'єктами координації розвитку мереж доданої вартості. Ознаки використання просторово-мережного підходу знаходимо у дослідженнях ланцюжків вартості сільськогосподарської продукції та формування локальних агропродовольчих мереж [24, с. 31; 31; 25].

Мережі доданої вартості складаються з багатьох різних ланцюгів її створення, використання й відтворення. Основною їх властивістю є адаптація до простору та можливість моделювання його якісних й кількісних змін. Наприклад, простір формування доданої вартості молоко продукції може складатись з інтегрованих мереж виробництва, реалізації, переробки, торгівлі, інвестування, реклами, брендингу і т.д. «Фізичною» частиною цього простору є фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства, особисті селянські господарства, переробні підприємства, логістичні організації, рекламні фірми, мережі супермаркетів, тобто ті складові, де прикладаються праця, знання, навички і вміння, інтелект людини з метою створення, використання та відтворення доданої вартості. Вважаємо, що власне просторово-мережний підхід до формування доданої вартості у концептуальних дослідженнях розширює міждисциплінарний спектр їх об'єкту.

Обґрунтування сутності трьох векторів та шести концептуальних підходів сучасних досліджень до формування доданої вартості в аграрному секторі економіки, здійснене в цьому дослідженні, дозволяє вести мову про перспективи розвитку комплексної, міждисциплінарної методології дослідження проблем створення, використання та відтворення доданої вартості в аграрному секторі економіки.

Для обґрунтування прикладних аспектів доданої вартості в аграрному секторі необхідним вбачається використання об'єктно-суб'єктного підходу та принципів теорії систем. Обираючи предмет дослідження, варто визначатись з рамкою «об'єкт-суб'єкт». Прикладом може слугувати ототожнення з об'єктами: ланцюгів створення доданої вартості агропродовольчої продукції, продовольчих мереж, організаційних відносин учасників кооперативу, із суб'єктами: – фермерських господарств, супермаркетів, агентів ринку, членів кооперативу тощо. У цьому сенсі виникає можливість моделювання об'єктно-суб'єктної взаємодії при здійсненні досліджень, що розширює спектр наукових розвідок та дозволяє поглибити, деталізувати, уніфікувати дослідницькі системи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Основними проблемами формування доданої вартості в аграрному секторі економіки України є відсутність дієвих механізмів створення ланцюгів економічних відносин між учасниками руху агропродовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача; нерозвиненість організаційного забезпечення процесу створення доданої вартості; відсутність знань з формування «ланцюгів відносин» та висококваліфікованих спеціалістів, здатних організувати

на локальному та регіональному рівнях ефективні збутові системи агропродовольчої продукції; невелика кількість досліджень в аграрній економічній науці з означених проблем.

В процесі еволюції досліджень доданої вартості сформувався концептуальний потенціал, багатогранність характеристик якого зумовила методологічну інтеграцію, позиціонування дослідницького об'єкту (доданої вартості) в якості міждисциплінарного. До основних концептуальних векторів, в контексті виокремлення яких досліджується додана вартість в аграрному секторі з урахуванням галузевих ознак її формування, використання та відтворення, відносяться класичний, ланцюговий, соціально-економічного розвитку.

При здійсненні наукових розвідок доданої вартості в аграрному секторі пропонується використовувати такі концептуальні підходи: процесний, ціно орієнтований, продуктовий, з позиції виділення функцій доданої вартості, маркетинговий, просторово-мережний, що дозволить сформулювати концептуальний базис досліджень проблеми та використовувати комплексну, міждисциплінарну методологію в обґрунтуванні процесів формування, використання та відтворення доданої вартості в аграрному секторі економіки.

Список літератури.

1. Бабич М. Соціально-економічна та екологічна стійкість коротких ланцюгів постачання: можливості для розвитку сільських територій / М. Бабич // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. – 2018. – Vol. 4. No. 1. – Pp. 42-59. URL: www.ares-journal.com.
2. Бобровнікова Р. Г. Концепція економічної доданої вартості в оцінці ефективності організаційних структур / Р. Г. Бобровнікова, В. А. Бобровніков. [Електронний ресурс] Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_4/255-257.pdf. – Назва з екрана.
3. Бородіна О. М. Інтеграція дрібних сільськогосподарських виробників до агропродовольчих ланцюгів доданої вартості: методологічні підходи та емпіричні дослідження / О. М. Бородіна // *Економіка і прогнозування*. 2014. – № 2. – С. 73-84.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 7-е видання / В. Т. Бусел (ред.). – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
5. Гурняк І. Л. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад / І. Л. Гурняк, О. І. Дацко, О. І. Яремчук // *Регіональна економіка*. – 2015. – № 1.– С. 37-47.
6. Джонс М. Д. VBM-управління, що базується на вартості: корпоративна відповідь революції акціонерів / М. Д. Джонс, Дж. В. Петті. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 272 с.
7. Євтушок О. В., Ліпова О. Л., Бахчиванжі В. В. Обґрунтування маркетингові стратегії розвитку аграрного підприємства ринкового типу // *Економіка харчової промисловості*. – 2018. – Т. 10, вип.1.– С. 54-64.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
9. Іваненко В. О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств / В. О. Іваненко. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ptmbo/2012_1/13.pdf. – Назва з екрана.
10. Кернасюк Ю. Де можна отримати високу додану вартість в агробізнесі? / Ю. Кернасюк. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/9806-de-mozhna-otrymat>. – Назва з екрана.
11. Коваленко О. В. Соціальні та комерційні вектори формування конфігурації доданої вартості у продовольчому комплексі / О. В. Коваленко // *Продовольчі ресурси*. Серія : Економічні науки. 2014. – № 3. – С. 74-80.
12. Кравчук І. А. Методологічні основи формування доданої вартості продукції / І. А. Кравчук // *Вісник Хмельницького національного ун-ту*. Серія «економічні науки». – 2017– № 3. – С. 70-76.
13. Крисанов Д. Ф. Агропродовольчі ланцюги: ключові проблеми створення та розбудови / Д. Ф. Крисанов, О. М. Варченко // *Економіка і прогнозування*. – 2017. – № 1.– С. 72-91.
14. Макконелл К. Р. Економікс: принципи, проблеми и политика: пер. с англ. изд. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
15. Моторин Р. М. Методологічні підходи щодо вимірювання глобальних ланцюгів доданої вартості в міжнародній торгівлі / Р. М. Моторин, К. Р. Приходько // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. – 2015. – № 5-6. – С. 25-36.
16. Нікішина О. В. Концептуальний підхід до селективного регулювання відтворювальних процесів у системі суміжних ринків зерна та продуктів його переробки / О. В. Нікішина // *Економіка харчової промисловості*. – 2011. –Т 8. Вип. 2. – С. 9-20.
17. Россоха В. В. формування збутової політики маркетингу аграрних підприємств : монографія / В. В. Россоха, О. М. Шарапа – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2016. – 232 с.
18. Світовий О. М. Додана вартість та її роль у розвитку агропромислового комплексу України / О. М. Світовий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2015/24.pdf – Назва з екрана.
19. Стецюк С. С. Формування доданої вартості продукції підприємств м'ясопереробної галузі в умовах вертикальної інтеграції / С. С. Стецюк // *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 1. – С. 329-332.

20. Сумець О. Агрологістика: необхідність і можливість розвитку / О. Сумець // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. –Vol.3. –No.3. –Рр.119-129. – Mode of access: www.ares-journal.com.
21. Чухрай Н., Гірна О. Формування ланцюга поставок: питання теорії та практики: монографія. Львів: Інтелект-Захід, 2007. – 232 с.
22. Шинкарук Л. В. Основні підходи до формування концепції розвитку агропродовольчого сектору економіки України / Л. В. Шинкарук., І. В. Барановська. // *Науковий вісник НУБІП України. Серія: економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. – 2016 – № 247. – С. 374-384.
23. Carter C. A., Jing, C., Baojin (2003). Agricultural productivity growth in China: farm level versus aggregate measurement / C. A. Carter, C. Jing, Baojin C. // *China Economic Review*. – 2003. – № 14(1). – P. 53-71.
24. Cucagna M. E. Value adding in the agri-food value chain / M. E. Cucagna // *The International Food and Agribusiness Management Review*. – 2016. – № 21(3). – P. 26-32.
25. Esparcia J. Innovation and networks in rural areas. An analysis from European innovative projects / Esparcia J. // *Journal of Rural Studies*. – 2014. – № 34. – С. 1-14.
26. Gutorov A. O. Scientific bases of the grocery integration's development in the agrarian sector of the economy / A. O. Gutorov // *Науковий вісник Полісся*. – 2017. № 1 (9). ч. 1. – С. 203-209.
27. Hult G. T., Ketchen D. J. Arrfelt M. Strategic supply chain management: Improving performance through a culture of competitiveness and knowledge development / G. T. Hult, D. J. Ketchen // *Strategic management journal*. – 2007. – 28(10). – P.1035-1052.
28. Marsillac E., Roh J. J. Connecting product design, process and supply chain decisions to strengthen global supply chain capabilities / E. Marsillac, J. J Roh // *International Journal of Production Economics*. – 2014. – P. 317-329.
29. McCormick D. Value chains, production networks, and the business system / D. McCormick. – // *Bellagio Value Chains Workshop*. – 2000. – P. 9-18.
30. Narayanan V., Raman A. Aligning incentives in supply chains / V. Narayanan, A. Raman // *Harvard business review*. – 2004. – 82(11). – P. 94-102.
31. Pascal A., Berger B., Maréchal G. Local agro-food networks and environmental effects in Brittany / A. Pascal, B. Berger, G. Maréchal. [Електронний ресурс] : – Режим доступу <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01502529>:– Назва з екрана.
32. Prajogo D., Olhager J. Supply chain integration and performance: The effects of long-term relationships, information technology and sharing, and logistics integration / D. Prajogo, J. Olhager // *International Journal of Production Economics*. – 2012. – 135(1). – P. 514-522.

References.

1. Babych, M. (2018), “Socioeconomic and environmental sustainability of short supply chains: opportunities for rural development”, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, Vol. 4. No. 1, pp. 42-59, [Online], available at: www.ares-journal.com.
2. Bobrovnikova, R. H. and Bobrovnikov, V. A. (2010), “The concept of economic added value in assessing the effectiveness of organizational structures”, [Online], available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_4/255-257.pdf
3. Borodina, O. M. (2014), “Integration of Small Agricultural Producers into Agro-Food Chains of Added Value: Methodological Approaches and Empirical Studies”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 2, pp. 73-84.
4. Busel, V. T. (2009), *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [The Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language], 7th ed, Perun, Irpin, p. 1736.
5. Hurniak, I. L. Datsko, O. I. and Yaremchuk, O. I. (2015), “Added value as a basis for the economic development of territorial communities”, *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 37-47.
6. Dzhons, M. D. and Petti, Dzh. V. (2006), *VBM-upravlinnia, sheho bazuietsia na vartosti: korporatyvna vidpovid revoliutsii aktsioneriv* [Value-based VBM-Management: A Corporate Response to the Shareholders' Revolution], *Balans Biznes Buks*, Dnipropetrovsk, Ukraine, p. 272.
7. Yevtushok, O. V. Lipova, O. L. and Bakhchyvanzhi, V. V. (2018), “Rationale of the marketing strategy for the development of an agrarian enterprise of a market type”, *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 10, issue 1, pp. 54-64.
8. Mochernyi, S. V. and others (2000), *Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh* [Economic Encyclopedia: In three volumes], vol. 1, Vydavnychiy tsentr “Akademiia”, Kyiv, Ukraine, p. 864.
9. Ivanenko, V. O. (2012), “Added value as an object of analysis of statistical reporting of industrial enterprises”, [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ptmbo/2012_1/13.pdf
10. Kernasiuk, Yu. “Where can I get high added value in agribusiness?”, [Online], available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/9806-de-mozhna-otrymat>
11. Kovalenko. O. V. (2014), “Social and Commercial Vectors of Formation of Value Added Configuration in the Food Complex”, *Prodovolchi resursy. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 74-80.
12. Kravchuk, I. A. (2017), “Methodological bases of formation of added value of production”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho un-tu. Serii «ekonomichni nauky»*, vol. 3, pp. 70-76.
13. Krysanov D. F. and Varchenko, O. M. (2017), “Agro-food chains: key problems of creation and development”, *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 72-91.

14. Makkonell, K. R. and Brju, S. L. (2003), *Jekonomiks: principy, problemy i politika* [Economics: principles, problems and politics], INFRA-M, Moscow, Russia, p. 972.
15. Motoryn, R. M. and Prykhodko, K. R. (2015), "Methodological approaches to the measurement of global value added chains in international trade", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 5-6, pp. 25-36.
16. Nikishyna, O. V. (2011), "Conceptual approach to selective regulation of reproductive processes in the system of adjacent grain markets and products of its processing", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 8, issue 2, pp. 9-20.
17. Rossokha, V. V. and Sharapa, O. M. (2016), *Formuvannia zbutovoi polityky marketynhu ahrarnykh pidpriemstv* [Formation of marketing policy for agrarian enterprises], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine, p. 232.
18. Svitovyi, O. M. "Added value and its role in the development of the agroindustrial complex of Ukraine", [Online], available at: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2015/24.pdf
19. Stetsiuk, S. S. (2013), "Formation of value added of meat processing enterprises in the conditions of vertical integration", *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 329-332.
20. Sumets, O. (2017), "Agrology: the necessity and the possibility of development", *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, Vol. 3, No. 3, pp.119-129, available at: www.are-journal.com.
21. Chukhrai, N. and Hirna, O. (2007), *Formuvannia lantsiuha postavok: pytannia teorii ta praktyky* [Formation of supply chain: theory and practice questions], Intelkt-Zakhid, Lviv, Ukraine, p. 232.
22. Shynkaruk, L. V. and Baranovska, I. V. (2016), "Basic Approaches to Formation of the Concept of Development of the Agro-Food Sector of the Ukrainian Economy", *Naukovyi visnyk NUBIP Ukrainy. Seriya: ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes*, vol. 247, pp. 374-384.
23. Carter, C. A. and Jing, C. and Baojin, C. (2003), "Agricultural productivity growth in China: farm level versus aggregate measurement", *China Economic Review*, vol. 14(1), pp. 53-71.
24. Cucagna, M. E. (2016), "Value adding in the agri-food value chain", *The International Food and Agribusiness Management Review*, vol. 21(3), pp. 26-32.
25. Esparcia, J. (2014), "Innovation and networks in rural areas. An analysis from European innovative projects", *Journal of Rural Studies*, vol. 34, pp. 1-14.
26. Gutorov, A. O. (2017), "Scientific bases of the grocery integration's development in the agrarian sector of the economy", *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 1 (9), part 1, pp. 203-209.
27. Hult, G. T. Ketchen, D. J. and Arrfelt, M. (2007), "Strategic supply chain management: Improving performance through a culture of competitiveness and knowledge development", *Strategic management journal*, vol. 28(10), pp.1035-1052.
28. Marsillac, E., and Roh, J. J. (2014), "Connecting product design, process and supply chain decisions to strengthen global supply chain capabilities", *International Journal of Production Economics*, pp. 317-329.
29. McSormick, D. (2000), "Value chains, production networks, and the business system", *Bellagio Value Chains Workshop*, pp. 9-18.
30. Narayanan, V., and Raman, A. A(2004), "Aligning incentives in supply chains", *Harvard business review*, vol. 82(11), pp. 94-102.
31. Pascal, A., Berger, B. and Maréchal, G. "Local agro-food networks and environmental effects in Brittany", [Online], available at: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01502529>:– Nazva z ekrana.
32. Prajogo, D., and Olhager, J. (2012), "Supply chain integration and performance: The effects of long-term relationships, information technology and sharing, and logistics integration", *International Journal of Production Economics*, vol. 135(1), pp. 514-522.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2018 р.